

to je raznih oblačilnih okraskov, Flecksieder pa ni prodajalec drobovine, ampak pripravljalec vampov.

Ne oziraje se na omenjene, večinoma drobne spodrsaljke, ki jih je relativno malo, je knjiga dragocen doprinos k ptujskemu zgodovinopisju, saj nam posreduje vsebino enega temeljnih virov za njegovo proučevanje, ki kar vabi k nadaljnji vsestranski izrabi ponujenih podatkov.

Jože Curk

Št. Vid - Podnanos, Zbornik prispevkov o kraju in njegovi zgodovini, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Nova Gorica 1996, 228 strani

„Št. Vid je tako lična vas, da te iznenadi, ko ga ugledaš prvič. Lepe hiše, most čez potok 'Močilnik', župna cerkev, župnišče, šola... vse se ti takoj prikupi. Posebno župna cerkev sv. Vida je skoro veličastna in tudi po vnanjščini lepa. Stavha me je spominjala laških cerkva in mi vzhujala misel, da je jako stara.“ (Dr. Fr. Lampe, Izprehod na Notranjsko, Dom in svet 1896, str. 443).

Knjiga Št. Vid - Podnanos opisuje podobo kraja, nekatere njegove značilnosti in posamezne krajevno-zgodovinske pregleda. V sodelovanju s Krajevno skupnostjo Podnanos jo je izdal Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, ki je imel posluš za izdajo take domoznanske literature, za katero so več kot polovico član- kov prispevali arhivisti te ustanove.

V uvodu nam urednik zbornika Jurij Rosa, arhivist omenjenega arhiva, predstavi namen zbornika.

Zamisel o izdaji obširnejše publikacije, kjer bi na enem mestu predstavili vsaj del bogate krajevne preteklosti, sega že v leta 1982-1983. Jurij Rosa že vrsto let skrbno in z veliko ljubeznijo do raziskovanja krajevne zgodovine zbira različne vire o domačem kraju. Njegova zbirka je pravi zaklad podatkov iz arhivskih dokumentov in raznovrstne literature.

Zbornik vsebuje 17 prispevkov izpod peresa 13 avtorjev, ki so predstavljeni na koncu publikacije. Največ prispevkov je pripravil Jurij Rosa, ki je tudi sicer vložil v delo veliko truda, saj je poleg strokovnega dela opravil tudi vsa tehnična in uredniška opravila.

Zbornik ni monografija kraja, ampak skuša z izbranimi temami prispevati k širitvi znanja o kraju in bogatitvi domoznanske literature.

Dr. Branko Marušič je pripravil bibliografijo strokovnih objav, ki so izšle v znanstvenem in strokovnem tisku, v publicistiki, leposlovnih delih ali kako drugače. Prispevek je komentiran s številnimi opombami. Nek celovit domoznanski opis kraja do danes še

ni izšel. Eden izmed temeljev pa je sedaj gotovo ta zbornik.

O identifikacijskih elementih kraja spregovori v svojem prispevku Inga Miklavčič-Brezigar. Omeni dejavnike, ki izoblikujejo identiteto kraja: zgodovinski trenutki, posamezni veliki možje in žene, ki so tu živeli in delovali, gospodarstvo, kulturna pripadnost, geografska lega, arhitektura ter končno skupni jezik, šege in navade skupnosti, skupno delo v korist kraja ter ne nazadnje socialne razmere društvenega življenja, skupni praznik, izleti in družabno življenje.

Šembideci so lahko ponosni, da so preko Matije Vertoveca in Stanka Premrla povezani z nastankom državne himne. O tem je napisal prispevek Jurij Rosa, ki posreduje znane ugotovitve o nastanku Prešernovega besedila in nekatera druga dejstva v zvezi z uglasbitvijo in nastankom državne himne.

Sledi še en prispevek Jurija Rosa, v veliki meri napisan na osnovi arhivskega gradiva: o izvoru, najstarejših omembah, poimenovanjih in preimenovanju Šentvida - Podnanosa.

Kraj ima v svojem nazivu ime svetnika Vida. Poleg krajevnega imena, ki je najbolj očitno znamenje v govorici in različnih dokumentih, imajo v kraju še več drugih znamenj, ki opozarjajo na župnijskega zavetnika. V nadaljevanju prispevka prikazuje najstarejše omembe kraja v dokumentih in različne oblike, v katerih se je staro in še vedno živo krajevno ime pojavljalo v preteklosti. Po avtorjevih dosedanjih ugotovitvah je doslej najstarejši znani zapis Šentvida v dokumentu iz druge polovice 13. stoletja in je v zvezi s pridobivanjem posesti samostana Bistra na Vipavskeni. V nadaljevanju so predstavljene ugotovitve v zvezi s preimenovanjem kraja.

O tem, koliko je o starejši preteklosti Podnanosa in njegove hlišnje okolice znanega arheologom, je prispevala zapis Nada Osmuk.

Jurij Rosa je napisal tudi krajši pregled o starejši zgodovini cerkvene uprave v Št. Vidu in o šembijskih dušnih pastirjih. Članek je omejen na dobo do konca 19. stoletja (do leta 1890), seznam dubovnikov pa do najnovejšega časa.

Po sledih občine Št. Vid je naslov naslednjega prispevka Jurija Rosa, v katerem spregovori o zgodovini upravno-teritorialne ureditve šembijske občine. V pričujočem pregledu avtor opozarja na funkcije in pristojnosti občine na splošno v posameznih obdobjih, poudarek prispevka pa je v prikazu upravno-teritorialne ureditve občine, njenega obsega in podatkov o številu prebivalstva.

Aleksandra Pavšič-Milost je na osnovi arhivskih dokumentov prikazala zgodovino mlekarne, ki je bila nekoč pomemben gospodarski dejavnik v kraju. Prikaz se omejuje na čas od njene ustanovitve leta 1907 pa do leta 1960 oziroma 1961, ko se je priključila Kmetijsko vinarski zadrugi Vipava. Osnovni vir za raziskavo je hilo namreč arhivsko gradivo, ki ga za to obdobje hrani Pokrajinski arhiv v Novi Gorici.

Petra Kodre iz Podnanosa je pripravila zapis o gos-

podarskem sožitju krajanov z Nanosom. Spregovorila je o načinu dela, navadah in življenju, ki ga je dolinski kmet nekoč živel na Nanosu. Podrobneje je predstavila košnjo na Nanosu, gozdarjenje, pridobivanje "flanc" ter nahiranje zelišč in gozdnih sadežev.

V obširni razpravi je predstavila preteklost šolstva v kraju Vlasta Tul. V uvodu je poudarila pomen šole v razvoju kraja. Poleg cerkve, župnišča, raznih društev in kasneje tudi mlekarnice je pomenila sree kraja. Po posameznih poglavjih obravnava najprej začetke šolstva v kraju do osnovnošolskega zakona leta 1869, nato obdobje od leta 1869 do konca prve svetovne vojne, obdobje pod Italijo ter čas od leta razpada Italije do ukinitve popolne osemletke leta 1966. Avtorica se je dotaknila tudi skrbi za šolske prostore in šolske potrebščine, organiziranosti šole, učiteljev, šolskih prostorov in šolskega vrta. V Podnanosu so organizirali tudi izobraževalne tečaje in kmetijsko-gospodarsko šolo.

Nekoliko skrajšano in predelano diplomsko nalogo o društveni dejavnosti v Št. Vidu v obdobju 1868-1926, od ustanovitve čitalnice leta 1868 do razpusta izobraževalnega društva leta 1926, je prispevala Suzana Bratož. Prikazala je živahno kulturno udejstvovanje v najhitem podeželskem okolju, katerega namen je bila skrb za izobrazbo človeka in dvig njegove kulturne ravni ter narodne zavesti.

Andreja Žvanut pa je za zbornik prispevala nalogo, ki jo je pripravila za gibanje Znanost mladini. Glavni cilj prispevka z naslovom Običaji življenjskega in koledarskega cikla po naših vaseh je prikaz življenja nekdanje šembijske skupnosti kakor se je izražala z običaji ob posameznih življenjskih mejnikih (rojstvo, poroka, smrt) in ob prazničnih dnevih skozi koledarsko leto.

V zapisu o znanih Šembidecih izpod peresa Ivanke Uršič so predstavljene nekatere znane osebnosti, rojene v Št. Vidu ali kako drugače povezane z njim, ki so s svojim delom veliko prispevale za domači kraj, ali se uveljavile tudi v širšem slovenskem prostoru in v tujini. Med osebnostmi, ki so vtisnile kraju poseben pečat, so Matija Vertovec, Rihard Dolenc, Viktor Kopat, Stanko Premrl, Janko Premrl Vojko, Janez Kovač... Od živih Šembidecev, ki se s svojim delom uveljavljajo v širšem slovenskem prostoru in v tujini, pa so omenjeni le tisti, ki so dobili mesto v Primorskem slovenskem biografskem leksikonu.

Med večletnim zbiranjem različnega gradiva o domačem kraju je bil Jurij Rosa posebno pozoren na zapise, ki so vsebovali vtise, mnenja ali ocene o kraju, njegovi legi in naravnih danostih, zlasti pa o prebivalcih in njegovih značilnostih. Kot pravi avtor sam, taki zapisi v glavnem ne vsebujejo kakih pomembnih podatkov za prikaz širše in ožje zgodovinske podobe kraja, vsekakor pa pritegnejo s svojo vsebino, ker so na poseben način neke vrste "ogledalo" kraja in ljudi skozi različna obdobja preteklosti. V tem sklopu je tudi nekaj izbranih pesmi, ki v vezani besedi opevajo kraj, se nanj nanašajo ali od tukaj izvirajo.

Martina Stupar in Anica Cernatič-Gregorič sta prispevali izsledke o geološki zgradbi, naravnogeografskih značilnostih in naravni dediščini kraja in okolice.

Damijana Fortunat-Černilogar in Jurij Rosa v prispevku predstavljata pomembnejše spomenike zgodovinske in tehniške dediščine v kraju.

Zbornik zaključuje ohsežen prispevek Jurija Rosa o pomembnejših umetnostnih spomenikih v kraju in okolici: župnijska cerkev sv. Vida, podružne cerkve sv. Kozma in Damjana, sv. Hieronima na Nanosu, sv. Trojice v Pasjem Repu, sv. Nikolaja (Miklavža) pod Nanosom, graščina Rosenek (Rožnik) - Dolenčev grad, graščina Schiwitzhofen - Živčev grad in Zajčji grad - Tavčarjeva hiša.

Zbornik je opremljen z barvnim ovitkom, na katerem sta fotografija kraja in njegova geografska lega na delu zemljevida občine Vipava. Slikovno gradivo je zbral in podnaslovil z ustreznimi podatki o njegovem izvoru urednik sam in pomembno dopolnjuje posamezne prispevke. Objavljeni so posamezni dokumenti in fotografije, zlasti pa več starejših razglednic kraja.

Delo je prelepo darilo urednika in glavnega pisca Jurija Rosa rojstni vasi in bi si jo lahko želel sleherni kraj.

Ivanka Uršič

Ivica Žnidaršič, Nekaj o vojni škodi in pravicah (Zgodovinska, pravna in humanitarna dejstva), Ljubljana, RKS 1996, 202 strani

Knjiga Ivica Žnidaršič O vojni škodi in pravicah ter sprenuna beseda dr. Toneta Ferencja Slovenski izgnanci 1941-1945 - civilne žrtve vojnega nasilja je izšla v razgibanem trenutku, ko se na različnih ravneh ponovno odpirajo vsebinska vprašanja o dogodkih v času druge svetovne vojne. Pri celotnem dogajanju, ki je razburkalo dogajanje, ne le pri nas, ampak razburja duhove tudi drugje v Evropi, gre, kot se da iz povedanega že razbrati, za proces historične revizije, ki se problematike druge svetovne vojne loteva na različne načine. V vsaki državi ima to delovanje svoje značilnosti, ki jih definirajo teme nacionalne zgodovine. V Sloveniji so se po osamosvojitvi leta 1991 začele pojavljati teze o nepotrebnosti partizanskega boja. Marsikaj je bilo napisanega in izdanega v smislu teze, da okupator le ni bil tak, kot smo ga slikali vsa poveljna leta. Podobne teorije izmikanja so dobile svojo domovinsko pravico tudi v resnih razpravljanih, ki so raznarodovalne načrte okupatorskih držav v drugi vojni skušali zmanjšati do tiste mere, kot da jih ni bilo.